

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ З ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

У статті розглянута проблема безперервної системи освіти і виховання в питаннях забезпечення безпеки життєдіяльності людини, проблема підготовки фахівців в цієї галузі, роль соціального педагога в навчанні безпечної життєдіяльності.

Ключові слова: *виховання особистості, підготовка педагогів, проблема навчання, міжпредметні зв'язки, соціальний педагог.*

В статье рассмотрена проблема непрерывной системы образования и воспитания в вопросах обеспечения основ безопасности жизнедеятельности человека, проблема подготовки специалистов в этой области, роль социального педагога в обучении безопасной жизнедеятельности.

Ключевые слова: *воспитание личности, подготовка педагогов, проблема обучения, межпредметные связи, социальный педагог.*

The article examined a continuous system of education in matters of security fundamentals of human life, the problem of training in this area taking, the role of social pedagogy in teaching safe life.

Keywords: *education personality, training teachers, the problem of learning, cross-curricular approach, social pedagogue.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття провідним завданням, як кожної держави, так і кожної людини є створення безпечних умов життєдіяльності. Найвища сходинка еволюційного розвитку - людина, на кожному кроці стикається з небезпеками, які негативно впливають на якість її життя і здоров'я. Такі небезпечні фактори, як науково-технічний прогрес, алкоголізм, політичний тероризм, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення природного середовища, наркобізнес, соціальні хвороби тощо, в більшості випадків породжені самою людиною. Введення в навчальних закладах дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» сприяє пізнавальному розвитку дітей та підлітків в питаннях власної безпеки та безпеки інших людей, розвиває активну громадську позицію до безпеки своєї

країни, надає практичні навички подолання небезпек. Але виникає проблема наявності в Україні підготовки фахівця зі спеціальності «Безпека життєдіяльності».

Мета статті - аналіз підготовки фахівців з викладання дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності», виокремлення місця соціального педагога в системі професійної освіти з навчання безпеки життєдіяльності (БЖД).

Виклад основного матеріалу. Фахівці будь-якої спеціальності мають бути підготовлені до адекватної взаємодії з небезпеками, які оточують нас в навколишньому середовищі - виробничому, побутовому, природному, соціально-політичному. Навчальні заклади готують майбутніх спеціалістів до життя з активною участю в забезпеченні особистого, суспільного, державного рівня безпеки.

Зміст, структура та організація вищої освіти з безпеки життєдіяльності людини включає два послідовні етапи навчання: системно-орієнтований та задачно-орієнтований. Системно-орієнтоване навчання формує здатність до комплексного наукового розв'язання проблем безпеки, науково-дослідницького обґрунтування правових і соціально-економічних механізмів політики держави в галузі захисту людини і середовища її діяльності [7, с.18].

Задачно-орієнтований етап навчання включає знання, які вимагають адекватних дій із запобігання поширеним в Україні видам шкоди людині і довкіллю, вивчення необхідних типових елементів структури діяльності з орієнтацією на кінцевий результат. Державний стандарт вищої освіти містить державні вимоги щодо змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки студентів з питань безпеки життєдіяльності людини. Вимоги до фахової підготовки містять основи знань з техніки безпеки, виробничої гігієни та санітарії, охорони довкілля тощо - залежно від специфіки виробництва, фаху випускника, засвоєння яких завершує тематику шкільної освіти стосовно компетентності особи з питань забезпечення індивідуальної безпеки [7, с.19].

В наш час у процесі професійного ставлення майбутнього фахівця і формування його готовності до освіти в галузі БЖД склалася низка суперечностей: між зростаючим рівнем соціальної потреби до фахівця в галузі БЖД і сформованої практики вищої педагогічної освіти; між усвідомленням актуальності освіти і недостатнім розвитком методичної бази в галузі БЖД; між необхідністю навчання безпеки життєдіяльності людини з дитинства і відсутність єдиної педагогічної системи, що дозволяє безперервно формувати знання, вміння, навички та компетенції з безпеки життєдіяльності в період всього освітнього процесу та життя людини.

Слід відзначити, що принцип послідовності і безперервності у формуванні компетентності в питаннях безпеки життєдіяльності є запорукою цілісного уявлення людини про забезпечення безпеки в системі «Людина - життєве середовище», де поняття людини і системи взаємопов'язані. Використання цього принципу необхідно здійснювати з перших днів свідомого життя людини.

Основу особистої безпеки закладають батьки в сім'ї. Саме в сімейному вихованні формується світоглядна, моральна і психологічна готовність до подолання небезпеки. Але дуже важливу роль відіграє взаємозв'язок між вихованням у сім'ї та навчальних закладах, який відбивається у структурі виховання особистості.

Погоджуючись з Т.В. Лодкіною [5, с.137], визначаємо у структурі виховання культури особистої безпеки такі компоненти: виховання, взаємовиховання, самовиховання, перевиховання. Якщо батько вчить маленьку дочку безпечній поведінці в квартирі, то це виховання. Якщо підлітки обмінюються досвідом участі в бійках, показують один одному свої «коронні» удари, то це взаємовиховання. Якщо хлопець читає психологічну літературу про безпеку, займається фізичним самовдосконаленням, то це самовиховання. Якщо вчитель намагається перевчити дітей переходити вулицю на червоний сигнал світлофора, то це перевиховання. На нашу думку, використання цих компонентів значною мірою визначає принцип

безперервності в вихованні безпечної життєдіяльності.

Не менш важливою є роль шкільного виховання. Багато в чому це пов'язано з викладанням курсу «Основи безпеки життєдіяльності» [6, с.99]. Слід відзначити, що потенціал виховання безпечної особистості в школі реалізується лише частково. Відсутність кваліфікованих вчителів з безпеки життєдіяльності є ще однією суперечністю між вимогами до фахівця галузі безпеки життєдіяльності та недосконалістю державної системи освіти.

У сучасному переліку педагогічних спеціальностей немає вчителя з основ безпеки життєдіяльності, тому у вищих навчальних закладах України, інститутах підвищення кваліфікації в рамках викладання „Безпеки життєдіяльності” проводиться спеціалізація вчителів іншого фаху. Натомість дослідниками визначено, що лише незначна частка вчителів має високий, достатній і середній рівень готовності до навчання школярів основ безпечної життєдіяльності [2, с.24-25].

Вважаємо, що підвищення рівня підготовки фахівців з «Основ безпеки життєдіяльності», удосконалення програм, підручників, методичних посібників до викладання цієї дисципліни сприятимуть ефективному вихованню. Реалізація принципів формування компетентності в питаннях безпеки життєдіяльності може бути досягнута на основі ретельно організованої безперервної системи освіти і виховання, що охоплює всі сходи - від дошкільних виховних закладів до інститутів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів і, в першу чергу - педагогічних ВНЗ, зі стін яких повинні виходити компетентні педагоги-організатори БЖД. Перед нами постає проблема підготовки кваліфікованих фахівців, здатних навчити основам безпечної життєдіяльності дітей та підлітків, при відсутності спеціальності «Безпека життєдіяльності».

На нашу думку, вирішення цієї проблеми слід розпочинати з урахування міжпредметних зв'язків. Найчастішими недоліками у знаннях студентів є фрагментарність, безсистемність, формалізм, невміння аналізувати, узагальнювати, застосовувати вивчене на практиці або у

нестандартних ситуаціях. Одна з причин цього полягає в тому, що для молодих викладачів відомості, здобуті під час вивчення певного предмета, так і залишилися сумою фактів, понять, законів, теорій, мало пов'язаних між собою. У їхній свідомості утворюється не гнучка, рухлива система знань, а механічна сукупність переважно ізольованих блоків інформації з окремих шкільних курсів. Міжпредметні зв'язки є міцним фундаментом забезпечення свідомості знань [1, с.6].

Л.А.Сидорчук [8] у своєму дослідженні звернулася до питань викладання основ безпеки життєдіяльності в школі у зв'язку з підготовкою вчителя фізики. Автор визначає місце і роль інтегрованого курсу „Безпека життєдіяльності” в системі підготовки вчителя фізики в педагогічних університетах; обґрунтовує модель формування готовності студентів, що навчаються на фізичному факультеті, до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Г.Д.Кондрацька [4] обґрунтувала специфіку і стан підготовки учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності, обґрунтувала модель підготовки студентів - майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі.

С.П.Гвоздій [3, с.129-130] зазначила необхідність підготовки педагогів до викладання ОБЖД з урахуванням міжпредметних зв'язків. Це пов'язано з тим, що в програмі всіх спеціальностей є теми, які близькі до безпеки в навколишньому середовищі, на виробництві. Наприклад, фізик має змогу звернути увагу на радіаційні елементи та їх використання людиною, шкідливість електромагнітного випромінювання для живих істот, швидкість розповсюдження ударної хвилі та інше; фахівці з хімії звертають увагу на отруйні речовини, небезпечність лугів та кислот, класифікацію лікарських засобів; біолог, який використовує знання з фізіології людини, мікробіології, доводить знання про особливості поведінки під час біологічної небезпеки (отруєннях, ушкодженнях тканин, кісток та інше). З психологічними

аспектами БЖД, підготовкою до правильної поведінки під час надзвичайних ситуацій та з методами реабілітації постраждалих повинен ознайомити психолог.

Проте, розрізнені, не пов'язані між собою знання не можуть вважатися свідомими у повному розумінні слова. Відповідно до фізіолого - психологічних даних про системність роботи мозку людини її розумовний розвиток відбувається на основі утворення і нагромадження в корі великих півкуль різноманітних систем нервових зв'язків (асоціацій). Вищий ступінь таких зв'язків - міжсистемні асоціації, на основі яких узагальнюються й усвідомлюються знання [1, с.6].

Також слід відзначити, що постійне зростання складності діяльності сучасної людини та її негативних наслідків для навколишнього середовища та самого життя людини зумовили потребу в підготовці такого фахівця до викладання основ безпечної поведінки, яке не обмежується лише функціональними обов'язками (володіння основами педагогічної теорії), а передбачає турботу про людину, про її безпечне існування.

На нашу думку, повне розкриття всієї сфери небезпечного прояву соціальних небезпек, медико-біологічних та соціальних проблем здоров'я багато в чому покладається на соціального педагога. Соціальний педагог - це фахівець, для якого проблема безпечної життєдіяльності набуває масштабних розмірів. Крім того, що він відповідає за необхідний рівень безпеки для себе, для осіб, які його оточують (сім'я, колеги, знайомі), на нього покладається відповідальність попередити і подолати негативні явища його клієнтів, навчити основам захисту власної особистості своїх підопічних. Клієнтами соціального педагога є усі категорії дітей та дорослих різного віку. Соціально-педагогічна діяльність здійснюється у різних сферах їхнього життя (навчання, праця, відпочинок, спілкування), котре повинно перебувати в стані безпеки, наближеної до повної. Тому, соціально-педагогічна діяльність може бути схарактеризована як один із багатопланових видів професійної діяльності, багатогранність та різноманітність якої потребує від

соціального педагога високого рівня розвитку в питаннях безпеки. Ця проблема загострюється у зв'язку з різкими змінами в економічному, політичному та соціальному житті країни. Вони привели до прояву нових соціальних небезпек, які, в першу чергу позначилися на вихованні, розвитку, соціальному формуванні дітей, підлітків та молоді і профілактика яких визначається як навчання безпечної поведінки.

Таким чином, роль соціального педагога у навчанні безпечної життєдіяльності важко переоцінити. Але, успішна реалізація цього найважливішого соціального завдання може бути здійснена за умови досягнення певного рівня підготовленості фахівця, котрий формується за допомогою двох природних та обов'язкових для людини і суспільства способів усвідомленої діяльності: навчання, що дає людині знання і вміння, та виховання, котре сприяє розвитку здатності і готовності застосовувати їх.

Щоб виховувати, треба бути вихованим, володіти комплексом духовно-моральних цінностей, адекватних соціальним вимогам і нормам. Щоб дати знання, треба володіти професійною компетентністю - знаннями й уміннями. Тільки в цьому випадку особа буде мати право - вчити інших [9, с.37].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Одним із шляхів набуття знань і умінь в питаннях безпеки життєдіяльності майбутнім соціальним педагогом є вивчення дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності» за удосконаленою програмою, розробленою на підставі індивідуального підходу, враховуючи специфіку діяльності фахівця.

Надалі вважаємо за необхідне з'ясувати проблеми безпечного існування для об'єктів соціально-педагогічної діяльності. Визначити зміст і обсяг знань в питаннях безпеки життєдіяльності для майбутнього соціального педагога.

Література:

1. Ведмеденко Б.Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури. - К., 1993.

2. Гвоздїй С.П. Підготовка вчителїв до навчання школярїв основ безпечної життєдїяльностї як педагогїчна проблема // Матеріали III міжнародної научно-практичної конференції „Ефективні інструменти сучасних наук - 2007” (3-15 травня 2007р).- Том 5: Педагогїчні науки. - Днепропетровск: Наука і освіта, 2007. - С. 24-26.
3. Гвоздїй С.П. Перспективи та проблеми у підготовцї майбутніх учителїв «Основ безпеки життєдїяльностї людини» / С.П. Гвоздїй // Таврїйський вісник освіти. - 2005. - № 2 (10). - С. 126 - 130.
4. Кондрацька Г.Д. Підготовка майбутніх учителїв фізичної культури до викладання основ безпеки життєдїяльностї в загальноосвітній школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти. - Тернопіль: 2005. - 20 с.
5. Лодкина Т.В. Социальная педагогика. Защита семьи и детства. - М.: Академия, 2009.
6. Митяева А.М. Здоровьесберегающие педагогические технологии. - М.: Академия, 2008.
7. Мягченко О. П. Безпека життєдїяльностї людини та суспільства. Навч. пос. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 384 с.
8. Сидорчук Л.А. Підготовка вчителя фізики до викладання основ безпеки життєдїяльностї в школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти. - К.: Б.в., 2002. - 21 с.
9. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в работе учителя и школы. - М.: Академия, 2009.